

**STRATEGIA MUZEULUI NAȚIONAL AL SATULUI
„DIMITRIE GUSTI” DE SALVGARDARE A PATRIMONIULUI
CULTURAL IMATERIAL**

Doina IȘFĂNONI*

Abstract

The official acknowledgment of the value of intangible cultural heritage, by UNESCO's International Committee in 1989, and providing the legal protection for it, through the Convention adopted in Paris on the 17th of October 2003, brought into the specialists' attention a new vision on the *concept of heritage*. From the point of view of these legal documents, the cultural heritage preserved and exhibited within museums, exhibitions, sites and collections is no longer the only witness of human creativity and ingenuity. The profound interaction that exists between the assembly of material/formal, technical and artistic materializations of a civilization and the spirituality that generated them require simultaneous safeguarding of tangible and intangible cultural heritage.

For the safeguarding of the intangible cultural heritage, “Dimitrie Gusti” National Village Museum in Bucharest has initiated the multiannual research programme named *Mentality structures reflected in the Romanian traditional customs related to the calendar and to the cycle of life*. This programme represents an innovative direction in the investigation of social and human phenomena of the Romanian contemporary village and intends to lay stress on the dialogue between the peculiar expressions of the tangible heritage and those of the intangible one, as well as on the recovery of all forms of individual or collective expressions, specific to the researched customs. In order to go beyond the level of a simple visual recording, this type of research completes *what I see* with information from the category of *what I have to know*, dynamizing thus the dialogue of the tangible cultural heritage with the intangible one. This principle has been excellently turned to account in the temporary exhibitions organized within this project. Interlinking the two types of heritage intensifies each one's communicational force bringing extra information to the public.

This programme has a real success among our public and mass-media and contributes not only to the knowledge of real values of the Romanian traditional spirituality, but also to the cultural reshaping of the public. The public attending the performance of a custom by an authentic community within the museum context has the privilege to integrate into the ceremonial praxis, to know the real forms and symbolic figures peculiar to these human manifestations and to correctly decode the message of the Romanian customs. The project's achievements contribute not only to the recent UNESCO desiderate of *eliminating the excessive cult of the three-dimensional object*, but also to the

---

* Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, București – România.

elimination of the void represented by the lack of the intangible values that have been permanently created and recreated by communities, generation after generation, dependent on the environment and human interaction with nature.

Keywords: concept of cultural heritage, tangible heritage, intangible heritage, mentality structures, recontextualization, intangible within tangible, visual witnesses of traditional spirituality.

Cuvinte-cheie: conceptul de patrimoniu cultural, patrimoniul material, patrimoniul imaterial, structuri de mentalitate, recontextualizare, imaterialul în material, martori vizuali de spiritualitate populară.

Recunoașterea oficială a valorii patrimoniului cultural imaterial de către Comitetul Internațional UNESCO încă din anul 1989¹ și înscrierea acestuia sub protecție legislativă prin adoptarea Convenției de la Paris, la 17 octombrie 2003, aduc în atenția specialiștilor din statele semnatare ale Convenției², o nouă viziune asupra *conceptului de patrimoniu*. Din perspectiva acestor acte normative, patrimoniul cultural conservat și prezentat public în muzee, expoziții, situri și colecții, nu mai este considerat unicul martor al creativității și ingeniozității umane. Interdependența profundă care există între ansamblul concretizărilor material/formale, tehnice și artistice ale unei civilizații și spiritualitatea care le-a generat impune salvagardarea concomitentă a patrimoniului cultural material și a celui imaterial.

În consecință, strategiile naționale de promovare a patrimoniului cultural al umanității, ca expresie a identității și diversității comunităților umane, nu mai pot fi concepute astăzi doar ca probleme de selecție și reorganizare tematică a unui grup de „obiecte frumoase” sau arhaice, ci implică o muncă mult mai complexă și subtilă de cercetare interdisciplinară a patrimoniului pentru a-i restitui concomitent, atât valoarea materială – calitățile tehnologice, artistice, estetice –, cât și valoarea imaterială, a universului de spiritualitate care i-a determinat respectiva configurare materială. Sugerarea contextului, a

---

¹ Importanța patrimoniului cultural imaterial ca fiind creuzet al diversității culturale și garant al dezvoltării durabile, a fost subliniată prin Recomandarea UNESCO asupra salvagărdării culturii tradiționale și populare din 1989, prin Declarația Universală a UNESCO asupra Diversității Culturale din 2001 și prin Declarația de la Istanbul din 2002, adoptată la a Treia masă rotundă a miniștrilor culturii. Ca finalitate legislativă a acestor recomandări și declarații, la 17 octombrie 2003 la Paris s-a emis Convenția pentru salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial.

² În România, la 29 februarie 2008, s-a adoptat Legea nr. 26 dedicată protejării Patrimoniului Cultural Imaterial.

matricei generatoare de formă devine pentru specialiștii din muzee și curatorii de expoziții o problemă de competență și interogare multiplă a patrimoniului. Întrebările la care trebuie să răspundă vizează *dinamica relației dintre patrimoniul tangibil și cel intangibil*, dintre concretețea materială a pieselor și universul spiritual al creatorilor.

În limbajul de specialitate, această cerință a fost validată și inclusă în strategiile UNESCO și ICOM sub numele de *recontextualizarea bunurilor de patrimoniu*. Prin această nouă viziune de promovare a patrimoniului cultural – expozițională, cultural-educativă –, se urmărește *eliminarea cultului excesiv al obiectului tridimensional*, considerat multă vreme ca fiind prioritar în politicile de salvagardare și promovare patrimonială. Referitor la valoarea documentar-istorică a patrimoniului intangibil, Giovanni Pina, președintele ICOM Italia, afirma că acesta „nu constituie o componentă mai puțin importantă a civilizațiilor. El poate deține în anumite perimetre culturale, un plus de valoare spirituală față de edificiile și bunurile fizice”.

Răspunzând inițiativei UNESCO de salvagardare³ a patrimoniului cultural imaterial, muzeele etnografice din România și-au asumat direcții de cercetare diferite. În funcție de tipul muzeului – pavilionar sau în aer liber –, fiecare și-a conceput programe speciale de studiere a patrimoniului intangibil, finalizându-le prin dezvoltarea colecțiilor, înnoirea discursului expozițional și diversificarea activităților cultural-educative.

Instituție unanim recunoscută ca păstrătoare de valori definitorii pentru civilizația tradițională românească, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” din București a inițiat pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial programul multianual de cercetare *Structuri de mentalitate reflectate în obiceiurile tradiționale românești calendaristice și din ciclul vieții*⁴. La elaborarea tematică a proiectului s-au avut în vedere,

---

³ Conform definiției Convenției pe 2003, prin salvagardare se înțeleg „măsurile vizând asigurarea viabilității patrimoniului cultural imaterial, cuprinzând identificarea, documentarea, cercetarea, prezervarea, protecția, promovarea, punerea în valoare, transmiterea, în special prin intermediul educației formale și nonformale, precum și revitalizarea diferitelor aspecte ale acestui patrimoniu”.

⁴ Ideea de a conserva memoria ruralității, în diversitatea formelor sale de afirmare, prin identificarea și salvarea de la pierire a celor mai semnificative tipuri de patrimoniu tangibil și intangibil, este un concept care a preocupat mai multe categorii de specialiști în cursul veacului al XX-lea. În muzeele etnografice în aer liber, inclusiv la Muzeul Satului din București, după anii 1955-60, încep să se organizeze pentru public demonstrații ale celor mai cunoscuți meșteri olari, cococari, sumănari, țesătoare, cioplitori în lemn, femei care brodau cămăși populare etc. Scopul acestor acțiuni era de

atât noile accepțiuni ale *conceptului de patrimoniu cultural*, urmărindu-se punerea în valoare a dialogului dintre expresiile specifice patrimoniului tangibil cu cele ale patrimoniului intangibil, cât și recuperarea simultană, în regim de urgență, a tuturor formelor de expresie individuală sau colectivă specifice obiceiurilor cercetate. Din această perspectivă, programul reprezintă o direcție novatoare de investigare a fenomenelor socio-umane din satul românesc contemporan care se încadrează, atât strategiilor naționale (Legea nr. 410/2005, Legea nr. 26/2008), cât și reglementărilor legislative UNESCO (Convenția din 17 octombrie 2003).

După 1990, muzeul și-a întregit mesajul prin asumarea și exprimarea publică a dimensiunii spirituale – precreștine și creștine – a culturii tradiționale românești. Dacă în perioada comunistă cercetarea convingerilor și a credințelor religioase, a datinilor și obiceiurilor împărtășite de țărani se făcea „pe ascuns”, fără ca aceste teme să fie menționate în „planurile cincinale” – se abordau doar ca element complementar studiului culturii materiale –, după 1990 cercetarea structurilor de mentalitate și recuperarea elementelor specifice acestora, devin coordonate prioritare ale cercetării etnografice românești. Pe de altă parte, se mai cuvine a preciza faptul că, în anii comunismului, chiar dacă nimeni nu declara formal, cercetătorii nu ignorau componenta spirituală („*savoir-faire-ul*”), întrucât neglijarea acesteia ar fi vitregit patrimoniul etnografic de însăși motivația genezei sale. Interdependența dintre creația materială și cea spirituală este atât de strânsă în cultura populară, încât abordarea unei laturi fără cealaltă nu se justifică nici măcar ca etapă de lucru. La sat nimeni nu acționează la întâmplare. Orice intenție se bazează pe o experiență milenară, reglementată prin normative cutumiare, adesea mai importante în familie și comunitate decât legislația vremii.

Legea pământului, Legea obiceiului și Legea lui Dumnezeu au fost și sunt încă, reperele fundamentale ale moralei țărănești, prin care s-au reglat relațiile interumane, s-au modelat caracterele și s-au transmis cunoștințele despre mediu, muncă și credință. Cine nu înțelege structura acestor componente ale mentalității tradiționale, nu poate exprima

---

a prezenta publicului competențele tehnologice și artistice ale meșterilor populari (*savoir-faire-ul* moștenit și continuat de ei), iar pe de altă parte de a ilustra viabilitatea culturii populare. Prezența creatorilor de forme în muzeu, ilustrează pe viu geneza obiectelor teaurizate, iar explicațiile oferite celor interesați de către meșteri capacitează suplimentar interesul vizitatorilor. Aceste activități sunt printre primele forme de *restitutio in integrum* ale patrimoniului imaterial, în sensul ilustrării procesului de geneză a obiectelor și cunoaștere a competențelor creatorilor.

adevărată valoare a culturii și civilizației țărănești. Indiferent ce domeniu abordezi – așezări, ocupații, arhitectură, îndeletniciri casnice, meșteșuguri etc. – trebuie să faci mereu apel la *înțelepciunea populară*, la experiența de viață a sătenilor pentru a descifra în forma obiectelor, motivația *praxis*-ului existențial. Din acest punct de vedere, competențele agricultorilor, păstorilor, lucrătorilor la pădure, ale minerilor, dulgherilor, tâmplarilor, olarilor, țesătoarelor, rotarilor, fierarilor, rudarilor etc., acumulate sub semnul „secretului” familial sau profesional, au desăvârșit fiecare piesă etnografică conform principiului formă-funcție-decor.

Ținând seama de aceste particularități ale creației populare, a salva doar monumentele și obiectele, fără a-i chestiona pe proprietarii lor cum le-au lucrat, reprezintă o cercetare incompletă.

După 1990, am completat *zestrea* noastră muzeală cu acest tip de informații, reunite sub numele de *patrimoniu imaterial* sau *intangibil*. Astăzi, indiferent de tema abordată, cercetarea etnografică implică salvarea concomitentă a patrimoniului material – monumente, obiecte – și a patrimoniului imaterial, adică a competențelor, convingerilor și credințelor populare, obiceiurilor și datinilor care justifică existența respectivului patrimoniu material și... într-un final, firea românului.

Lăsată în umbră din rațiuni politice mai bine de 50 de ani, componenta spirituală este astfel recuperată și exprimată plenar prin proiecte culturale și de pedagogie muzeală. În prezent, nu ne mai obligă nimeni să operăm decupaje nefirești, sub presiunea ideologiei comuniste, în studierea și valorificarea obiceiurilor tradiționale, eliminând secvențele religioase sau pe cele de tip magic doar pentru că trebuia să *milităm* pentru *construirea conștiinței omului de tip nou*, eliberat de superstițiile și obscurantismul trecutului.

Astăzi, realitățile socio-economice și culturale din satul românesc aduc în atenție fenomene noi, fără precedent. Acțiunea conjugată a numeroși factori de agresiune – deteriorarea habitatului, globalizarea, ca rezultat al industrializării intensive, exodul populației din mediul rural spre orașe, migrația, turismul de masă – au dus la abandonarea cunoștințelor și experiențelor tradiționale, preferându-se înlocuirea lor cu modelele culturii urbane, care distrug iremediabil valorile patrimoniale din așezările rurale.

În acest context, programul *Structuri de mentalitate reflectate în obiceiurile tradiționale românești calendaristice și din ciclul vieții* urmărește complexe fenomene de aculturație pe care modernizarea forțată a satelor le determină la nivelul diverselor categorii socio-umane, de

vârstă, sex și statut civil. Studiarea structurilor mentalitare ale comunităților și indivizilor care mai performează astăzi obiceiurile și înregistrarea perturbațiilor care se petrec în scenariile rituale specifice, implică un efort științific deosebit și o bogată experiență etnologică din partea echipei, pentru a identifica corect și a salva adevăratele valori ale patrimoniului imaterial dintre nenumăratele surogate (*kitsch*-uri) care au invadat scenariul ritual al obiceiurilor, afectând deopotrivă ansamblul expresiilor literare, coregrafice, muzicale, cât și instrumentarul și ținutele ceremonial-rituale.

Obiectivele principale ale acestui program au vizat:

- *definirea proceselor de aculturație* și a structurilor de mentalitate din comunitățile rurale contemporane;

- *identificarea și achiziționarea celor mai reprezentative/valoroase expresii plastico-formale, cu valoare simbolică, din cadrul fiecărui tip de manifestare ceremonial-rituală* – instrumentar, costumații folosite în practicarea obiceiurilor din ciclul calendaristic și al vieții, forme cu statut de însemn, simbolice și emblematice;

- *constituirea unor noi colecții muzeale* dedicate tezurării valorilor patrimoniului imaterial; piesele prin care se concretizează mesajul obiceiurilor desemnate de noi prin sintagma *martori vizuali de spiritualitate populară*⁵;

- *instituirea unui nou vector de interes în activitățile cultural-educative* de promovare a patrimoniului tangibil și intangibil prin *recontextualizarea în ambientul muzeal* – expoziții temporare și expoziția permanentă în aer liber – a unor ritualuri arhaice;

- *înnoirea discursului expozițional* prin conexarea vizuală a expresiilor specifice patrimoniului imaterial cu patrimoniul material, conform principiului *imaterialul în material*⁶.

Etapizate în concordanță cu succesiunea calendaristică a ritualurilor, campaniile de cercetare s-au focalizat asupra celor mai reprezentative vetre tradiționale de practicare a obiceiurilor populare românești: Suceava, Botoșani, Iași, Neamț – din Moldova; Teleorman,

⁵ Spre deosebire de celelalte categorii de piese existente în colecțiile muzeelor etnografice, obiectele și instrumentarul folosite în desfășurarea obiceiurilor, ritualurilor, practicilor taumaturgice și divinatorii, medicinei și farmacopeii tradiționale etc. sunt forme cu un statut aparte. Mesajul lor nu se poate percepe vizualizându-le doar calitățile materiale, tehnologice și estetice. Adevărata semnificație a patrimoniului imaterial, a *martorilor vizuali de spiritualitate populară*, se poate dezvălui publicului doar în anumite condiții de expunere care respectă contextele specifice.

⁶ Acest principiu a fost propus de UNESCO deținătorilor de patrimoniu, indiferent de genul acestuia, după lansarea Convenției din 17 octombrie 2003.

Brăila, Ialomița – din Muntenia; Luncavița, Tulcea – din Dobrogea; Romanați – din Oltenia; Hunedoara, Bistrița-Năsăud, Brașov – din Transilvania și Maramureș. În fiecare dintre aceste areale geografice s-a urmărit evoluția structurilor de mentalitate și modul în care acestea au influențat structura rituală de practicare a fiecărui obicei.

Stabilirea unui dialog peste timp, din prezent spre trecut, între obiceiul asumat de comunitate, ca normă sincretică de manifestare a spiritualității comunitare, și perturbațiile datorate fenomenelor de aculturație din satul contemporan au vizat grupul expresiilor fixate în structuri tangibile: forme și figuri simbolice, costumații ceremonial-rituale, podoabe și însemne cu valoare apotropaică, propițiatoare sau profilactică etc., dar și formele de expresie literare, muzicale, coregrafice.

Pentru a depăși pragul simplei înregistrări vizuale, acest tip de cercetare aduce în completarea lui *ce văd* informații din categoria lui *ce trebuie să știu*, dinamizând astfel dialogul patrimoniului tangibil cu patrimoniul intangibil. Acest principiu și-a găsit o excelentă valorificare în cadrul expozițiilor temporare organizate în cadrul proiectului⁷. Conexarea celor două tipuri de patrimoniu potențează reciproc forța comunicațională a fiecăruia, aducând publicului un plus de informație despre:

- obiectul vizualizat și creatorul lui (meșterul popular);
- obiectul vizualizat și zona de origine (satul);
- obiectul vizualizat și diversele cadre de utilizare (cotidiene, sărbătorești, ceremoniale);
- obiectul vizualizat și structurile îndătinat de compunere și asociere a acestuia în structuri identitar-embematice pentru zona de proveniență: succesiunea ștergarelor pe rudele maramureșene, așezare olurilor de nănaș pe meșter-grinda casei maramureșene, frizele de blide cu chindee și icoane în Transilvania, *roata casei* cu covoare în Moldova centrală sau cu *ștergare ținute, alternând cu păretare* în Vrancea.

În asemenea cadre de prezentare patrimoniul tangibil – obiectul cu valoare simbolică, martorul de spiritualitate populară – devine un *centru de iradiere relațională* cu celelalte categorii de expresii ale patrimoniului imaterial – sunete, muzică, rostiri, imagini – care-i justifică modul de concretizare formală, ajutându-l să-și dezvăluie complexitatea mesajului. Din acest punct de vedere, selectarea și prezentarea expozițională a patrimoniului material și imaterial în muzeele etnografice

---

⁷ Dintre expozițiile care s-au bucurat de un real succes menționăm: *Apa vie, leac să-ți fie; Aratul, ocupație și ritual; De la vizibil la invizibil în obiceiurile verii și Masca: De la ritual la spectacular.*

obligă specialiștii – cercetători, muzeografi, conservatori, graficieni, scenografi – la o temeinică documentare de cabinet și pe teren, fără de care nu se poate comunica publicului componenta de autenticitate și valoare a segmentului reprezentat expozițional.

O expoziție dedicată concretizării unui obicei, precum jocurile cu măști, nunta tradițională sau riturile funerare, transformă spațiul muzeal într-un *perimetru al dialogului*, al *schimbului interactiv de informații* între vizitatorul stimulat de ceea ce vede și propria sa memorie/competență. Publicul este provocat sau contrariat de ipostazele inedite ale unor obiecte pe care le știa, dar nu le-a mai văzut niciodată într-o asemenea postură. Incluzând *imaterialul în material* receptorii au șansa să descopere coerența și logica interioară a gândirii celor care au creat și practică diverse obiceiuri, completându-și astfel cunoștințele și reactivându-și memoria. Conexiunile sugerate de expozate trezesc emoții și sentimente de respect și solidaritate față de patrimoniul imaterial, permițând vizitatorilor să-și redescopere propria identitate culturală și să se solidarizeze cu respectivele valori.

Pentru o mai clară înțelegere a statutului plurisemantic al expresiilor specifice patrimoniului cultural imaterial, lecturabile doar în contextul ceremonialurilor, dincolo de cadrele cotidiene, am desemnat această categorie de prezențe prin sintagma *martori vizuali de spiritualitate populară*⁸. În desfășurarea obiceiurilor, dar și după ce ele s-au încheiat, aceste categorii de obiecte continuă să evoce contextele din care au făcut parte. Din acest punct de vedere, *martorii vizuali de spiritualitate populară* sunt în concomitență prezențe materiale, forme fascinatorii, cu un puternic impact vizual și punți către „lumea nevăzută” a spiritualității. Ei pot îndeplini funcțiile de:

- *formă-simbol* – pistolnic, troiță, cruce etc.
- *formă-emblemă* – marcă de prestigiu social, profesional sau ceremonial, concretizate în: configurarea spațială a locuinței, ținuta vestimentară de ceremonial (peana colindătorilor, gătelile și podoabele de nuntă, pomul și bradul de nuntă sau de înmormântare etc.). Fiecare dintre aceste forme emblematice fac „vorbire”/referință la rangurile simbolice ale purtătorilor;
- *formă-însemn* (furca steagului de nuntă, batistele de *vătășei*, baltagele și ciocanele de *uspețe*, podoabe cu funcții apotropaice și de fecunditate, pieptănături, acoperitori de cap etc.).

⁸ Doina Ișfănoni, *Interferențe dintre magic și estetic în recuzita obiceiurilor tradiționale românești din ciclul vieții*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 142-156.

O altă direcție de implementare a rezultatelor cercetării desfășurate în cadrul programului *Structuri de mentalitate reflectate în obiceiurile tradiționale românești calendaristice și din ciclul vieții* s-a îndreptat către diversificarea *activităților cultural-educative și de pedagogie muzeală*. Pentru a veni în sprijinul informării publicului, dar și al formării, educării, instruirii acestuia, am creat *cicluri de acțiuni dedicate promovării patrimoniului cultural imaterial*, recontextualizând în spațiul expoziției în aer liber câteva obiceiuri calendaristice legate de succesiunea anotimpurilor: Dragobetele, Popelnicul, Cucii, Mărțișorul, Călușarii, Sânzienele/Drăgaica, Caloianul, Paparudele, Colindatul la Crăciun și Jocurile cu măști de la Anul Nou. Din ciclul vieții am redat scenariul nunților tradiționale din Rupea – Brașov, Dăbâca – Pădureni, Hunedoara, Bratca – Bihor și Sălciua – Alba. Fiecare dintre obiceiuri au beneficiat de performeri țărani, descoperiți în zonele cercetate și de contextul adecvat, oferit de spațiile gospodăriilor provenind din respectivele zone etnografice. S-a putut realiza astfel o compatibilitate/armonizare perfectă între tipurile de expresie ale patrimoniului tangibil și expresiile patrimoniului intangibil.

Colindatul cetelor de feciori la Crăciun exemplifică convingător frumoasa succesiune dintre spiritualitatea precreștină și cea creștină. Grupul tinerilor care interpretează colindele în casa fiecărui gospodar, cu maximum de solemnitate, glorifică deopotrivă munca oamenilor – rit de propițiere/menire a belșugului –, „dar invocă și bunăvoința lui Dumnezeu pentru a obține mult dorita rodnicie a culturilor. Pentru a înțelege funcțiile și semnificația colindatului la români am adus la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, în pragul Crăciunului, grupuri autentice de colindători, provenind din cele mai renumite *vetre ale colindatului*: Muntenia, Dobrogea, Transilvania și Banat. Efortul nostru s-a dorit a fi un *restitutio* menit a elimina percepția eronată despre *colinda laică*, impusă cu obstinație în vremea comunismului.

Aducând în satul-muzeu de la București colindători adevărați, performeri ai unui folclor autentic, nemistificat de o ideologie brutală, am dorit să recuperăm memoria satului tradițional și să redăm publicului adevărul științific despre această valoroasă expresie a patrimoniului intangibil. Ascultând colindele, urmărind gestică, ținuta, obiectele de recuzită și jocul colindătorilor în curțile gospodăriilor din muzeu, publicul trăiește clipe unice, putând recepta și aprecia direct valoarea

acestui fantastic tezaur de cultură numit *Colindatul de ceată bărbătească la români*⁹.

Tot în scopul de a recupera valoric identitatea spiritualității tradiționale ne-am ocupat de un alt obicei afectat de ideologia comunistă: *Călușarii*. Redus în anii de glorie ai socialismului la un simplu dans, adesea transformat de unii coreologi într-o acrobație coregrafică (*piramida călușarilor*), Jocul Călușarilor nu mai comunica nimic despre funcția magică a străvechiului ritual. Recunoscuți odinioară în satele din sudul țării pentru puterea lor miraculoasă de a tămădui pe cei *luați din Căluș*, de a dărui sănătate și vigoare pruncilor, de a aduce prolificitate turmelor ce gustau din drobul de sare descântat de ei și de a alunga răul sub toate întruchipările sale, Călușarii se transformaseră în anii comunismului din oficanți rituali în simpli dansatori performanți pe scenele din țară și de peste hotare.

După 1990, pe baza cercetărilor de specialitate, am identificat zone active de practicare a Călușului și am invitat în muzeu *cete autentice de călușari-țărani* care au arătat publicului ce înseamnă cu adevărat acest ritual de purificare a spațiului vital al omului, de alungare a stihiiilor naturii și de instituire a fecundității în gospodăriile unde jucau. Pe *ulițele muzeului*, la vremea Rusaliilor, sosesc călușarii conduși de vătafi destoinici din Oprelu, din Vâlcele – Olt, din Conțești – Teleorman. Ca și în sat, ei se opresc la răspântii și intră prin curțile caselor pentru a *juca* în jurul drobului de sare sau pentru a-l tămădui pe cel bolnav. Evident, ceea ce frapează și încântă publicul este măiestria jocului, virtuozitatea coregrafică a călușarilor pe ritmuri tot mai accelerate și *figurile* îndătinat pe care ei le execută.

Prin intermediul *horelor duminicale* și al *nunților tradiționale* din diverse zone etnografice ale țării, ilustrăm o altă direcție de manifestare a spiritualității populare românești.

La nuntă publicul se poate alătura alaiului mirelui, poate merge împreună cu nuntașii autentici, ascultând strigăturile și colăcăriile vornicului, iar când ajung la casa miresei poate vedea mult lăudata zestre și asculta *descântatul hainelor* de către *druște*. Se pot admira costumele mirilor, nașilor, cuscrilor și nuntașilor. Publicul poate vedea care sunt însemnele ceremoniale care îi deosebește pe cei implicați în desfășurarea nunții când le primesc, de la cine și cum

⁹ De altfel, această expresie a patrimoniului cultural intangibil din România, împreună cu formele de practicare din Republica Moldova, a fost inclusă pe Lista reprezentativă a Patrimoniului Cultural al Umanității în anul 2014.

trebuie purtate acestea. Publicul participant poate vedea cu ochii lui cum arată cununa de mireasă și „peana/floarea” mirelui, steagul și bradul de nuntă. Conexiunile dintre folclorul literar, partitura muzicală, pașii de joc și însemnele diverselor ranguri ceremoniale – găтели și podoabe specifice mirilor, nașilor, vornicului, druștelor – devin clare în context muzeal, iar mesajul fiecărui obiect ritual și al ținutelor specifice se *lecturează* cu ușurință. Nu o dată am auzit din public spunându-se: „Uluitor, ce bine se leagă totul, nu m-am gândit” sau „Nu credeam că există asemenea frumuseți”.

Evaluând aceste experiențe științifice și luând în calcul succesul mediatic și la public, considerăm că proiectul de *recontextualizare a patrimoniului material prin expresiile patrimoniului imaterial* în spațiul unui muzeu etnografic în aer liber reprezintă o soluție reușită de exprimare a valorii cultural-identitare cuprinsă în obiceiurile tradiționale românești. Uneori mesajul lor este mai bine înțeles în spațiul muzeal, decât în satele de origine, având în vedere transformările radicale prin care trec acestea în ultimele decenii. Participând la asemenea activități, publicul percepe cu ușurință laturile ascunse ale patrimoniului etnografic, iar specialiștii implicați în cercetarea structurilor de mentalitate și recontextualizarea patrimoniului intangibil reușesc să creeze *un nou vector în cadrul acțiunilor cultural-educative*.

Cercetarea directă pe teren a fenomenelor de aculturație prezente în majoritatea satelor românești a dus nu numai la acumularea unui bogat material informativ și patrimonial, ci și la crearea unor interesante dezbateri cu localnicii referitoare la rolul perpetuării obiceiurilor în viața comunității. Concluziile ne-au dezvăluit existența unor modele ritual-ceremoniale tradiționale de practicare a obiceiurilor nu numai în structurile de mentalitate specifice persoanelor vârstnice, ci și la maturi și chiar la tineri. Acest fapt demonstrează existența unui dialog intergenerațional pe această temă care asigură informarea și formarea conștiinței identitare a grupului.

Prin derularea acestui program de cercetare dedicat salvagărdării și resemantizării obiceiurilor tradiționale românești, patrimoniul etnografic teaurizat în Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” își dezvăluie întreaga valoare, evidențiind diversele cadre de afirmare ale obiectului etnografic, conceput totdeauna din perspectiva principiului plurivalenței semantice a formelor. În cultura și civilizația populară tradițională orice categorie de obiecte trebuia să îndeplinească atât funcții utilitare (cotidiene), cât și ceremonial-rituale (simbolice): un

covor este obiect decorativ în interiorul locuinței, însă așezat pe perete sau pe pat este, în egală măsură, obiect de referință și prestigiu social în zestrea fetelor, dar poate fi și piesă cu valoare simbolică, *martor de spiritualitate populară* când devine „trupul Caprei de colind” sau este *punte între cele două lumi*, așternându-se în calea mortului sau când este pus pe mormânt și dat spre pomenirea răposaiilor.

În concluzie, programul *Structuri de mentalitate reflectate în obiceiurile tradiționale românești calendaristice și din ciclul vieții* contribuie nu numai la îndeplinirea unui deziderat UNESCO de ultimă oră – privind *eliminarea cultului excesiv al obiectului tridimensional*, considerat multă vreme ca expresie, prioritar a fi salvată, comparativ cu toate celelalte expresii culturale ale patrimoniului – ci și la *eliminarea golului reprezentat de absența valorilor intangibile* care au fost create și recreate permanent de comunități, generație după generație, în funcție de mediu și interacțiunea oamenilor cu natura.

ILUSTRĂȚII

Fig. 1. Alai de nuntă bucovineană (Fundu Moldovei – Suceava)

Fig. 2. Nașă și mireasă (Fundu Moldovei – Suceava)

Fig. 3. Miri și nași înainte de plecatul la cununie (Bratca – Bihor)

Fig. 4. La cerutul miresei (Rupea – Brașov)

Fig. 5. Miri după cununie (Rupea – Brașov)

Fig. 6. Strigatul găinii la masa mare (Rupea – Brașov)

Fig. 7. Dialogul gazde - vornici (Hășdău – Hunedoara)

Fig. 8. Stropitul nuntașilor de către mireasă (Hășdău – Hunedoara)

Fig. 9. Urător cu Plugușorul în Malancă (Vorona – Botoșani)

Fig. 10. Ursul de stuf (Bădeni – Iași)

Fig. 11. Jocul Căușilor (Tudora – Botoșani)

Fig. 12. Calu și Plugul mare (Ciocile – Brăila)

Fig. 13. Colindatul cu Vasilca (Năsturelu – Teleorman)

Fig. 14. Jocul Caprelor (Ilva Mică – Bistrița-Năsăud)

Fig. 15. Aruncatul coronițelor de Sânziene pe casă (Lăpuș – Maramureș)

Fig. 16. Adusul Cununii de grâu (Hărțăgani – Hunedoara)

Fig. 17. Horă de Paști (Muscel – Argeș)

Fig. 18. Hora Lăzărișelor (Năsturelu – Teleorman)

Fig. 19. Hora Drăgaicilor (Izvoarele – Teleorman)

Fig. 20. Jocul Călușarilor (Vâlcele – Olt)

Fig. 21. Hora Călușarilor (Vâlcele – Olt)